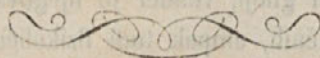

Gospodarski List

za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe.

zhaja 10. in 25.
vsakega meseca.

Velja za pol leta
1 goldinar a. v.

Izdaje ga c. k. kmetijska družba griška.

TEČAJ II. V Gorici dne 16. septembra 1870. LIST 17.

Zapopadek: 1. Gnoj — 2. O slepariji pri kupčiji se semenom. (dalje) — 3. O stroških pri mlekarstvu. — 4. Zakaj in kako se zemljo izpije in izmolze?

O gnoji

(dalje)

Guano, ki se nahaja na otokih in primorji zlasti peroanskih krajev, je ptičjek, ktereга popušajo trume morskih ptic. On ima v sebi prav mnogo gnijlčnih in tudi rudskih snov. Bile so na ondotnih otokih cele gore guano-ta, tako, da so cenili njegovo množino na 300 milijonov centov.

Navadni peruanski guano ima v sebi 10% (odstotkov) vode (HO); 14% gnijlca (N); 24% fosfornokislega apna (CaOPO_5); 3% pepelika (KO) in to drugo so razne organske tvariņe.

En stot guano-ta ima enako moč gnojivno kakor 50 stotov navadnega hlevskega gnoja. Vspeh guano-ta je v vlažnej zemlji vedno veči, kakor v suhej.

Ako Guano-tu primešamo nekoliko maveca dosežemo s tem, da taki gnoj vsakterej rastlini zadostuje.

Kaj dobro hasne guano tudi na travnicih, če se ga potrosi koj zgodaj v spomladi. Dobro je ga z vodo stanjšati ali se zemljo pomešati in še le v takem stanu ga potrositi.

Izmeti domačih živali so v njih vrednosti jako različni in imajo v sebi več vode in manj gnijlca in redivnih soli, kakor izmeti ptičev.

Po vsih teh naštetih različnih gnojivnih tvarinah ostane nam govoriti o navadnem hlevskem gnoji, ki je zmes živalskih izmetov in

pripravnega nastela. Taki gnoj ima ne le redivnost v sebi, on iz boljše zemljo tudi po fizikalnej poti, in je v njegovej dobroti enak izvrstnej sparstenini (humus). Navadni hlevski gnoj ima v sebi skor vse potrebne redivne snove, razun fosfornokislih soli. Ako ravno te poslednje pomanjkujejo v hlevskem gnoji, vender je njegova vrednost velika zaradi njegovih ne le kemičnih, ampak tudi fizikalčnih lastnosti.

Lastnosti hlevskega gnoja se ravnaajo po izmetih in nastelu. Izmeti združeni z nastelom dobijo nove posebnosti; torej po nastelu, po izmetih trdih in tekočih se ravna izvrstnost hlevskega gnoja.

Navadni — *govejek* ima sicer le malo gnjilca, vender dostojno množino fosfornekislina, je bolj mrzel, se le počasi razkroji, v njivi tedaj dolgo časa zda. V 100 delih govejeka najdemo 80 delov vode.

Ovčjek ima v sebi malo vode, mnogo gnjilca in drugih posebno apnenih tvarin, je vroč gnoj, posebno za bolj mrzle zemljo kaj izvrsten. Zarad njegovih lastnosti je posebno služiven konopljam, tobaku — repi. Enak mu je kozjek. V 100 delih ovčjeka je le 67 delov vode.

Konjščjek stoji v njegovej vrednosti med govejekom in ovčjekom. Ako konji zernje dobivajo, ima njihovo blato v sebi posebno zdatno množino gnjilca in fosfornokislih soli. Ti izmeti so suhi, se z slamo le slabo pomešajo; in ravno od tod prihaja, da je taki gnoj presuh; sicer je gorak in je naj bolj porabljev za bolj mrzle zemlje in za tiste rastline ki potrebujejo mnogo gorkote; za rahljo, gorko zemljo gotovo ni koristin Ker se posebno hitro razkroji treba je ga kmalu porabiti.

Svinjski gnoj je mrzel, se le počasi razkroji in se v njem le malo gorkote razveže, je zelo voden.

Nastel je zarad njegovih fizikalčnih lastnosti v gnoji dostojne važnosti. On more biti sposoben, da ima živina dobro podlago, da v mrzlem času tudi nekoliko gorkote ohrani in da vse izmete in gnojnico v se posrka. Za težke zemlje je tisti gnoj naj pripravnejši, ki ima za podlago nastel, ki je hobot, ki zarad njegove hobate množine zemljo rahlja; za rahlje, suhe zemlje je pa tisti nastel naj boljši, ki je sposoben mnogo vlage iz zraka dobivati. Gotovo je *slama* za nastel naj sposobnejša, ker ima veliko množino in sposobnost, vlago sprejemati in z gnojnico namočena dobi tudi večo moč nategljivosti.

Navadno se računi, da se potrebuje slame za nastel za enega konja vsaki dan 5 funtov; za eno goved 4 funte.

Bičje, ravno tako tudi praprot, ki ima mnogo kali-ja, je tudi dober nastel. Kemične preiskave celo kažejo, da ima praport več kali-ja v sebi, kakor slama. V 1000 delih pepela od praproti je 25 delov kali-ja.

Sicer se porabi, kakor znano, za nastel, mah, vresje, listje; tudi veje od smrek se v nekterih krajih porabijo in se taki nastel priporoča za težko ilovčnato zemljo. Suhi krompirjevec je porabljiv, vendar se težko razkroji, in ima je malo redivnih snov; boljša je slama topinamburjeva.

Listje je slab nastel, in boljši bi bilo, da bi se pustilo v gojzdu gojzdnim drevesom v prid, če je le mogoče, kje drugod potreben nastel dobiti.

Tudi zemlja se rabi za nastel. Suha ilovca je naj boljša podlaga za živinski gnoj, fo se z njo hlev nadela in se z slamo povrh nastilja. Vse to se zgnoji in zemlja povžije skor vso gnojnico.

(dalje prih)

O slepariji pri kupčiji se semenom.

(dalje in konec)

Navadno je in prav z vso pravico smemo reči, da dve tretinji *izvirno* imenovanega semena ste pridelani v domačej deželi. Ubogi kmetovavec plača tedaj za seme, ktero bi lahko pri sosedu dobil, tri, celo pet-krat toliko sleparji; dokazano je celo, da se je že pripetilo, da je kmetovavec svoje prodano seme zopet kot izvirno kinezko ali Bog zna, kakšno seme kupil! Tu opomnimo le na Rigajsko seme! Seme iz naših krajev se prodaja za Rigajsko.

K tem se pa pridruži vredno na stran prve sleparije še to, da je seme že staro, ki je že zdavnej zgubilo moč kalenja, ktero se stavi v prodaj.

Te velike pomankljivosti so splošno in občno znane, in jaz sam sim že prepričan, kako da se slepari občinstvo pri prodaji semenov.

Mislím da je skrajni čas, oskrbeti posredstva, s-kerimi bi lahko odpravili tako sleparijo,

Po mojem mnenji bila bi za to sledeča posredstva: ustanovljenje dotičnih družeb, osnova kmetijskih podružnic, združenje kmetovavcev, ki skupno po enem za to izvoljenim nakupijo iz virno seme, ki med saboj menjajo seme i. t. d. Stvar bi se dala izpeljati, če bi se v središči kmetijske družbe ustanovil poseben odsek, ki bi oskrbel naročbo semenov, ki bi naj prvo javno pozival kmetovavce ki želijo dobiti izvirno seme, in ki bi potem iz zanesljivega vira priskrbel potrebno množine semena. Ob enem naj bi bilo vpeljano, da dotični odsek sprejema tudi naznanila, ki imajo prodati, in ki želijo kupiti seme.

Po tej poti bi bilo lahko pozvediti, kje da se dobi v resnici dobro zdravo seme. Po nizki ceni bi dobivali izvrstno seme iz zanesljivega izvira, ker v veliki množini naročeno seme stane veliko manj, in tako bi bilo mogoče, da bi našo deželo oskrbeli z potrebnim semenom kolikor bi ga bilo potreba za pospeševanje naših setev. Tudi deželna kmetijska šola bi lahko sčasom oskrbevala to opravilo, od ktere se nadjamo še marsikterih posredstev za vsestransko pospeševanje kmetijskega napredka.

O stroških pri mlekarstvu.

Veliko se toži v sedajnem času, da kmetovavci tako drago prodajajo mleko, in kolike dobičke dobivajo ravno z prodajo mleka.

Zdi se nam pravično, ako mi v našem listu tudi o tej zadevi spregovorimo.

Vzemimo n. pr. mleko, in računimo, koliko dobička daje mleko in za koliko se izplača 1 stot (cent) sena, katero pokladimo kravi, ki nam daje mleko. Krava naj je po našem računu srednje velikosti, tako da tehta 8 centov. Znano je, da potrebuje krava od 8 stotov teže za vsakih 100 funtov $3\frac{1}{2}$ funte sena na dan, skupej 28 funtov, za celo leto 28×365 (dni = $102\frac{1}{5}$ centov sena.

Računi se na dalje, da dobre krave dajo za vsak stot sena — 11 bokalov mleka; to bi bilo v letu 1125 bokalov po 10 kr. — 112 fl. 50 kr.

K tem moremo prišteti vrednost enega teleta katero ima krava redno v vsakem letu, ktereга cenimo na 10 fr. Gotovo je tudi gnoj

kaj vreden in ceni se, da se dobi od ene krave na leto 250 štotov gnoja; stot po 9 kr. 22 fl. 50 kr.

Preračunili pa moremo kolikšne stroške stane vzdrževanje krave.

Naj prvo moremo prevdariti 5% od kapitala, to je kolikor je krava vredna, potem 3% nevarnosti (risiko), stroške za vzdrževanje hleva in drugih potrebnih orodij, stroške za krmo to je 102 stotov sena in 25 stotov slame za vstilanje, in če vse to na tanko preračunimo, videli bomo, kako slabo se izplača 1 stot sena; v naših krajih, ko ima seno jako veliko ceno, bi se celo vstrašili če bi vse na tanko preračunili.

Izpeljavo tega prevdarka in računa pripuščamo našim častitim bralcem, ker v raznih krajih so tudi razne cene bodi si te ali une stvari. Šploh pa naj velja ta sostavek ne le kmetovavcem v resni prevdarek, ampak tudi tistim, ki menijo, da kmetovavec pri mleku previsoko ceno stavi, in naj bi tudi vsi tisti, ki imajo ceniti vžitnino in čiste dohodke v kmetijstvu, prav natanko vse take okolščine prevdarjali, in naj bi na takej podlagi načrtali čisti dohodek gospodarstva.

Zakaj in kako se zemlja izpije in izmolze.

Skušnje v gojzdih.

Skušnje, kako rodovitnost zemlje peša v gojzdih, so za naše premišljevanje še veliko važnejše, kakor skušnje poljedelcev v ti reči, ker na njivali obdelovanje zemlje, gnojenje, mnogoverstno verstenje sadežev in marsiktera druga okolščina ne dá tega tako očitno viditi, kakor to vidimo v gojzdih, kjer ni obdelovanja, ne gnojenja ne kolobarenja. Skušnje v gojzdih pa uče:

1. Gojzдна zemlja peša in uboža popolnoma, če po čisto posekanem lesu neobdelovana leži, zato je prva potreba, kraje kjer se je les posekal, hitro spet s semenom obsejati ali z mladino zasaditi. Če svetloba, gorkota in zrak dalje časa do gole zemlje moč imajo, začne manj ali več berž trava rasti, kar tako dolgo terpi, dokler je kaj moči v zemlji. Je ta izpita in izmolzena, jenja trava rasti zlasti na bolj suhem svetu; namesto trave se prikaže resje in enako rastlinje manjši vrednosti,— zemlja je opešala in le počasi jo je moč spet v rodovitni stan pripraviti.

2. Na tacih priprostih gojzdih, kjer posamne goline postanejo, uboža zemlja zato, ker sončni žarki prepekajo svet na tistih goličavah,

ga osušé in izpijejo, in ker tudi listja ni, ki bi jih gnojilo, postanejo tudi taki posamni prostori nerodovitni, ako se kmalo z novim lesom ne obrasejo, ki senco dela goličavam.

5. Tudi v mladih gojsdih preveč drevés izsekati, da ostalo dre-
vje preveč redko stoji, škodje iz ravno omenjenih vzrokov gojzdu. Za-
tega voljo je tudi zlasti mlado hojovje oklestiti škodljivo. Kakor hitro
ima gojzd preveč svillobe, bo od leta do leta zemlja huji pešala, in v
tacih okoljšinah je veliko boljši, komur je na močnem gojzdu ležeče,
da se taki redki gojzd vés poseka in nov zarod napravi

4. Gojzdne drevésa, ki so košate in na gostem stoje, da pod
njimi stoji zemlja popolnoma v senci, zboljšajo od leta do leta zemljo,
na priliko: smreka, jelka, bukev itd. Nasprot pa zemlja peša in zmiraj
pustejši postaja pod drevjem, ki je manj košato in kjer redke drevésa
raji rastejo, kakor breza, topol (jagnjed), hrast, mecesen (visoke rasti).

5. Kjer je zemlja bolj revna in lahka, se izpije popolnoma, ako
se gojzdu ne privoši listje, in če se mu verh tega še mah in kar
scer v njem zrasede, do čistega za steljo pograbi. Kdor gojzdu vse to
pobere, mu pobere moč, po kateri sam sebe gnoji: mu vzame živež za
stare dni in za zarod njegov; pokrade odejo ki ga varje prehudega
mraza kakor presilne vročine, preobilne moče kakor prevelike suše
Gojzd terpi po tem takem škodo na dvé strani; od ene strani se mu
jemlje živež, od druge odeja.

Skušnje na njivah in senožetih.

Veliko težje je, kakor smo gori rekli, na njivah in senožetih
dočitno pokazati, kako se zemlja izpije in izmolze, ker tukaj je tolika
različnost, da je težko do dna odkriti resnico. Vendar se tudi tukaj ne
manjka veljavnih skušinj, kakor so sledeče:

1. Vsaka zemlja, na kateri kmetova vec kaj prideluje, to je, kte-
ro sili, da več rodi kakor bi sama po sebi rodila, zgublja moč, ako se
ji ne povrača, kar se ji je živeža odvzelo. Če se ne gnoji, slabí in jo
izpije nazadnje popolnoma ali v 50, 100 ali 200 letih, kakor je svet
sam po sebi bolji ali slabši bil.

2. Lahka zemlja postane popred nerodovitna, kakor teška, su-
ha pred kakor mokra, gorka pred kakor merzla.

3. Če se več pridulje, toliko prej bo zemlja opešala, ako se pri-
merno ne gnoji.

4. Gola zemlja poprej oslabi, kakor z rastlinami zarašena.

5. Sadeži, ki nimajo perja, kakor, postavim, žita, ali sadeži ki bolj redko stojé, kakor krompír, turšica in vsi, ki se okopujejo, zemljo hitreje izpijejo. Rastline pa, ki zemlji veliko senco delajo, kakor, postavim, detelja, jo pa še rodovitniši storé.

6. Tudi na koreninah sadežev je veliko ležeče, ali so veči ali manjši; sadeži z močnimi in globokimi koreninami, ako te v zemlji ostanejo, zémľjo manj izpivajo, kakor sadeži z majhnimi koreninami.

7. Če tedaj več na polji ostane, manj se slabi zemlja; zato detelja njive manj slabi, kakor krompír in repa.

8. Rastline, ki delj časa potrebujejo za rast, izpijejo zemljo bolj od taciĥ, ki hitreje dozore, zato jo slabé ozimine bolj kot jare žita, popolnoma dozorele bolj kot še le zelene.

9. Na bogat prvi pridelk sledí večidel tudi bogat drug pridelk, na slab prvi pridelk tudi slaběji drugi. Tako učé stare skušnje, po kterih bi se smelo misliti, da močín stan sadežev zemljo manj imolze, kakor če je sad slab. Al temu nasproti pravi slavni učenik kmetijstva Thaer: „na prav bogat pridelk ozimine sledí vselej le srednja letina jarega žita in na bogato letino jaríne sledí srednji pridelk ozimine. Tudi žita so po krompirji ali pesi toliko slaběji, kolikora več se je krompirja in pese pridelalo.

10. Žita, ogeršica, konoplje, lan, tobak, krompír in drugi osipavni sadeži zemljo bolj izmolzejo kakor grah, grahorica, ajda, nasproti pa jo vsake sorta detelja ne slabí celó nič, marveč jo še rodovitniši storí.

11. Polje se hitreje izmolze, ako se poredoma le ene sorte na njem prideluje.

Vzroki, po kterih rodovitnost zemlje uboža, so:

1. Preobilna moča; preobilna voda poplavi vse tiste rudninske obstojne dele zemljiša, ki se v nji stopiti dajo; kar je pa rastlinskiĥ in živalskiĥ za živež rastlinam potrebnih, jih skisa. Živa priča tega so nam vsaki dan močirne zemljiša.

2. Pomanjkanje mokrote. Če zemljiši nasproti vode manjka, se tisti deli, ki so živež rastlinam, v nji raztopiti ne morejo, in kar se ne raztopi, ne da rastlinam živeža; tudi ostanjki rastlinskiĥ koreninic, ktere ostanejo po košnji ali žetvi v zemlji, se ne morejo zgnojiti, ampak

se spremené v nerodovitno oglji enako resjo perst, ki polagoma iz zemlje zgine. Živa, veličanska priča tega so štepé in velike pešene planjave, kjer so nekdam gojzdi bili, pa so véš les izsekali in niso skrbeli za nov zarod, ravno tako, žali Bog, naš Kras!!

3. Če se na navadnih njivah, senožetih in gojzdih zemlji z žetvijo, košnjo, sekanjem lesa in grabljenjem stelje več jemlje, kakor po gnoju in zraku povrača.

Poglavni vzrok, da oslabé in obožajo obdelovane zemljiša, je iskati v tem, da zginejo tisti raztopljivi drobci zemlje, ki imajo gnjilic in fosforne kislino v sebi. Od pogube teh drobcov posebno izvira nerodovitnost zemljiš, včasih pa tudi od pogube pepelika, apnice morebiti tudi od pogube žveplene kisline.

Opešajo in nerodovite postanejo:

- a) revne, rahle in lahke zemljine veliko pred kakor teške ilovnate;
- b) zemljiša visokoležeče in suhe pred kakor niske in boli vlažne;
- c) ki imajo plitvo zemljo in se plitvo orjejo, popred, kakor take, ki imajo globoko zemljo in se globoko orjejo;
- d) ki se slabo ali s slabim gnojem gnojijo, popred kakor take, ki se obilno gnojé z močnim, dobro podelanim, zlasti dobro gnjilčnim in fosforokislím gnojem;
- e) goličave popred kakor z rastlinami zarašene zemljiša;
- f) zemljiša, na katerih sadeži redko stojé in kateri nimajo veliko perja, veliko pred od tacih, ker bolj košate rastline gosto stojé;
- g) če se ravno tisti sadeži zmiraj na enem zemljišu pridelujejo, bo njiva veliko prej opešala, kakor taka, na kateri pridelki večkrat preminjajo;
- h) rastline, ki potrebujejo več za rast, izpijejo zemljo bolj od tacih, ki hitreje z njive pridejo, zato jo izmolzejo taki, ki na nji popolnoma dozoré, hitreje od tacih, ki se še zelene kosijo;
- i) rastline, od katerih malo korenin in perja na zemljišu ostane, veliko pred od tacih, ki ji popušajo več tacih ostanjkov.

Iz naštetih teh vzrokov, po katerih se zemlja poprej zmolze in oslabi, bo vsak kmetovavec lahko presodil, kako ravnati, da se bo zemljiše njegovo, naj bo njiva, senožet ali gojzd, rodovitniši obdržalo.